

Žena koja čita kao žena

(Kos-Lajtman, Andrijana. 2011. *Autobiografski diskurs djetinjstva*.
Zagreb: Naklada Ljevak. 351 str.)

Živi (su)odnos s tekstem i opsežno čitateljsko iskustvo, kako se čini, temelji su za identitete koji su proizvedeni tekstem Andrijane Kos-Lajtman i pritom se ta tvrdnja ne shvaća jednostrano i/ili vrednujuće, nego u smislu iskonskoga i neodvojivoga iskustva, a time i jedinstvenoga. Autor/ica koja/koji postaje čitatelj/ica iz vlastitoga iskustva, uvjetuje odnos s tekstem i nudi (svakom/oj) svom/oj čitatelju/ici ‘nova’ ili drugačija čitanja. U tom je smislu važno uočiti kako netko čita tekst i na što usmjerava pozornost, kakvo čitanje proizvodi njegovo/njezino iskustvo i zašto je baš tako čitano. Takvom ‘općom strukturom’ uvjetujemo čitatelja/icu i njegovu/njezinu proizvodnju, točnije razumijevanje. Pozicioniranje teksta i uočavanje njegove strukture dovodi do ‘perpetuiranja’ i možebitnoga ‘teorijskoga podmićivanja’. Naime, jedno je uvjetovano drugim, a oboje su rezultati osobnih čitateljskih praksi. U tom je smislu važno reći kako je čitateljska publika različita i kako bi i ona mogla/trebala odrediti pripadnost diskurzivnom obliku ili oblicima. Andrijana je Kos-Lajtman svojom knjigom *Autobiografski diskurs djetinjstva* prikazala teorijsku podlogu kojom opravdava oprimgjereni diskurs te ukazala na relevantan broj tekstova oblikovanih iz vizure osobe koja govori “ja” u tekstu. Knjiga je najvećim dijelom rezultat izrade doktorske dizertacije *Autobiografski diskurs u prozi hrvatske*

dječje književnosti i objavila ju je 2011. godine Naklada Ljevak.

Autobiografski diskurs djetinjstva ima dvodijelnu strukturu koja pojednostavljuje tekst, ponajprije jer je drugi dio, koji autorica naziva autobiografikom djetinjstva, objašnjen u početnom dijelu knjige koji nudi teorijska i kritička promišljanja. Napomenimo još samo kako autorica navodi i Gerarda Genetta te analizira njegovu klasifikaciju pripovjednih tipova, oslanjajući se pritom na uvažavanje Genettove koncepte autora, pripovjedača i lika.

U prvih se pet poglavlja knjige predstavlja teorijska i književnopovijesna argumentacija koja se u drugom dijelu oprimgjeruje u prijedlozima tipova, modela i tema. Propitivanjem fikcionalizacije jastva, zbilje, žanrovskoga određenja i povijesnoga razvoja autobiografskoga diskursa, autorica nudi niz termina koje jasno pozicionira i primjenjuje na autobiografikon. U tom smislu ona dobro prepoznaje moguće načine *umrežavanja* bibliografskih jedinica i literature te na vrlo razumljiv način objašnjava razvoj povijesti ‘autobiografije’. Naime, navodeći Andreju Zlatar i njezinu trijadu *ja pišem svoj život*, a mijenjanjem mjesta naglaska riječi, objašnjava se sažeti povijesni pregled ‘žanra’. Zadnja je sastavnica trijade ujedno i vremenski prva sastavnica jer su još antički i srednjovjekovni autori stavljali naglasak na *život* u želji za što

iscrpnijim prepričavanjem života (vlastitoga i tuđega). Nadalje, mogli bismo reći kako renesansni, barokni i autori romantizma podcrtavaju sastavnicu *ja* stavljajući u prvi plan pojedinca i individuu. Glagol *pisati* označuje moderni postupak te se usmjerava na istraživanja i propitkivanja različitih pripovjednih postupaka. Kos-Lajtman prepoznaje ne samo adaptivnu podlogu ove trijade, nego i njegovu gotovo mnemotehničku ‘sadržajnost’.

Andrijana je Kos-Lajtman interdisciplinarnim pristupom ponudila čitatelju/ici rekonstruirana shvaćanja ne samo ‘autobiografskoga’, nego i zašto tako autobiografskoga. Shodno tomu, autorica ističe važnost dječjega, kao ono što apostrofira upravo tu ‘veliku autobiografiju’ ili tzv. svačiju *zbilju*. Utvrđivanjem modela, tipova i tema, autorica u autobiografikonu analizira i interpretira primjere iz hrvatske dječje proze pomoću svoje klasifikacije, premda je jasno, i u tekstu višestruko naglašeno, da se pojedine književne tekstove ne može jednodimenzionalno odrediti, osobito s obzirom na to da su granice ponekad fluidne. Andrijana Kos-Lajtman interpretira trideset kronološki poredanih prozних tekstova hrvatske dječje književnosti, počevši s Jagodom Truhelkom i *Zlatnim dancima* (1918–1944), odnosno romansiranom autobiografijom o osječkom djetinjstvu, a završava s Ratkom Bjelčićem i njegovim tekstom *Gdje je Vlasta?* (2004), mogućom autobiografijom o školskim zgodama i ljubavnim peripetijama u pustolovnom kodu. Sve se autobiografske proze kontekstualiziraju modelski i tipski, a autorica objašnjava razloge i princi-

pe klasifikacije. Dodali bismo da se u prezentiranoj tipologiji uočava katkad tautološko, pa i ‘larpurlartističko’ usustavljanje uz neospornu preciznost i majeutički zanos.

Odabrana djela autorica promatra prema sličnom principu, u kojem je na prvom mjestu naglašena kontekstualizacija teksta u odnosu na autore/ice i njihova djela. Vodeći se principima ‘sličnosti’ autorica pronalazi *zbilje* i poistovjećuje ih s fikcijama, te pri tom objašnjava razloge takvoga utemeljenja i nastoji uvjeriti čitatelja/icu u svoje argumente autobiografizma, s, rekli bismo, promjenljivim uspjehom. No, autorica je posve svjesna da se u čitanju književne *zbilje* ne može nikada isključiti i fikcionalnost te je u tom smislu svaki tekst koji čitamo uvijek i potencijalno autobiografski.

Autorica je nesumnjivo svjesna nepreciznosti, relativnosti i referentnosti književnoteorijskih konstrukata. U njezinoj se studiji ta relativnost i stanovita nepreciznost ‘nadomještavaju’ teorijskim ‘usustavljanjem’, ma koliko ono bilo (pre)prilagodljivo. Pojam se autobiografije neprestanim naglašavanjem ‘raspao’ jer se on ponajprije odnosi na jastvo, individuu, i time, posredno i metaforički, na svako književno djelo.

Pojednostavljajući pripadnost autobiografskomu diskursu, Kos-Lajtman daje modele i kriterije za tipove autobiografskoga diskursa te na taj način uspostavlja sustav tri modela i dvanaest tipova autobiografske proze s obzirom na tri kriterija. Autobiografski su modeli pripovjedna autobiografska proza, dnevnik i hibridni model. Klasifikacija se tipova autobiografskoga diskursa

utvrđuje prema trima kriterijima: sudjelovanje pripovjedača, odnosu autobiografskoga subjekta prema kategoriji vremena i modusu diskurzivnoga oblikovanja. Budući da su tipovi vrlo zanimljivi, navode se pojedinačno. Na temelju kriterija odnosa autora, pripovjedača i lika autorica utvrđuje pet tipova dječjega autobiografskoga diskursa: autobiografija u užem smislu, pseudoautobiografija, moguća autobiografija, biografija i hibridni tip. Prema kriteriju tretmana vremena i referencijalnosti na širi društveni kontekst navode se tri tipa: kronološki omeđena autobiografija, asocijativna autobiografija i hibridni tip. Prema zadnjem kriteriju s obzirom na diskurzivno oblikovanje navode se tri tipa diskursa: narativno-stilska literarizirana autobiografija, literarizirana autobiografija u smislu fikcionalizacije, polidiskurzivna autobiografija te putopis. Autorica je, kako se čini, nepotrebno statistički prikazala svaki tip. Niz spomenutih sustava koji se isprepliću zajedno čine cjelinu, ali cjelinu koja nužno iziskuje niz pitanja, a autorica, međutim, svjesno pristaje na polireferentnost i multidiskurzivnost teorije kojom ovladava, te stoga ne bismo trebali težiti apsolutnoj teorijskoj i *praktičnoj* podudarnosti.

Analizirajući postavljene sustave, uočava se apostrofiranje recepcije kao jedan od elemenata na kojem se može temeljiti prikladna prosudba teksta. Vodeći se tim zaključcima i uklapanjem čitateljske aktivnosti, kako ju naziva autorica, proizlaze dvije ključne pretpostavke: prvo, za koga se piše tekst te što čitatelji/ice žele i trebaju. Druga je razina povezana s recepcijom recepcije. Kos-Lajtman, u tom smislu, ponajprije čita kao že-

na, premda to nije i jedina čitateljska pozicija koja se aktivira. Mogli bismo zaključiti da je zbog toga važna pozicija iz koje autorica progovara, a ona je, između ostaloga, obilježena identitetskim *-ica*. Prema tomu, ova *skripta* ima zapisani trenutak, znanstveni iskaz, konstruiran nekim diskursom te izrečen ženskim glasom. Zašto se to ističe? Ponajprije jer je polazna pretpostavka da je perspektiva ‘epistemološka norma’, ali to ne znači da se može vidjeti ‘objektivnost’, ponajprije jer je svaki stav ograničen perspektivom. U tom je smislu njezin autobiografizam samo dio pretpostavke da je Čitatelj/ica najvažniji/a u ‘pozicioniranju’ teksta. U trenutku kada autor/ica napiše knjigu i preda ju čitateljima/icama, ona više nije vlasništvo autora/ice, nego postaje opće dobro – mjesto novoga (re)pozicioniranja. Također, važno je objasniti pitanje *ženske* perspektive, ali ne kao aktivističko pitanje ili podvlačenje, nego kao iskustvo, koje je nužno dio teksta. Upozoravajući na autoricu i čitateljicu koja je donijela vlastito iskustvo, centripetalna je sila njezina ‘ja’ jednaka sili koja djeluje na čitanja.

Upotrebljavanjem i uvrštavanjem pojmova u ‘pravom trenutku’, osjećaj za ‘jaku sintagmu’ te osjećaj za detalje koji nadomještaju fluidni diskurs utječu na proizvodnju i čitanje vrlo ‘ozbiljnim tonom’ ispričane *dječje književnosti*. Slijedom toga, vrlo je jasno kako autorica čitateljima/icama ne nudi samo knjigu o dječjim knjigama, nego knjigu koja sudjeluje u rušenju *rableovskih* okvira dječje književnosti.

Jasmina Pavić